

U zapadnoj Europi "bobosima" odgovaraju predstavnici nove socijaldemokracije tzv. trećeg puta, čiji je glasnogovornik Tony Blair, a njegov teorijski sufler sociolog Anthony Giddens. Oni govore i pišu o "ljudskom zajedništvu" i "slobodnoj trgovini", "cjeloživotnom školovanju" i "konkurentskoj prednosti ljudskoga i intelektualnog kapitala", prihvaćanju globalizacije te potrebi borbe protiv društvenog isključivanja. Dakle, govore o vrijednostima koje su nedavno bile karakteristične za različite "ideološke blokove".

Kao svojevrsan kontrapunkt bobosima i trećeputašima, bivše komuniste koji su preuzeli liberalnu retoriku kao slobodni poduzetnici ili šefovi različitih novih stranaka, Katunarić naziva "kolibrima". Oni su proizišli iz raspada koalicije između komunističkih čvrstorukaša i reformista u 1980-ima. Reformisti su zapravo trebali poboljšati funkcioniranje socijalističkog sustava, dodajući mu tržišne elemente, neke aspekte političkog pluralizma ili geopolitičke alternative. Bila je to neka varijanta "trećega puta".

Na kraju svoga priloga Katunarić raspravlja o mogućnosti strategijskog proširenja značenja znanja, vrsta kapitala te razvojnih ciljeva u Hrvatskoj, i to na osnovi poimanja razvoja kao "kulturno održivog razvitka". To je razvitak "koji sve manje opterećuje postojeće prirodne resurse, infrastrukturu i naseljeni prostor, a istodobno dodavanjem vrijednosti radu i komunikaciji preko umjetnosti, znanosti i naobrazbe povećava privlačnost među ljudima" (str. 139).

U svome prilogu Drago Čengić, na temelju njemačkog "modela kodeterminacije", hrvatskog modela "radničkog nadzorništva" u dioničkim društvima i uočenih koncepata korporacije, razmatra mjesto radnika u različitim sustavima korporacijske kontrole u dioničkim društvima odnosno u korporacijama.

Analiza njemačkoga i našeg iskustva pokazuje da "radničko predstavnništvo" u nadzornim odborima dioničkih društava/

korporacija nisu rezultat promišljenih i racionalnih odluka već su ponajprije neželjeni proizvod političkih uvjeravanja i kompromisa, na crti sukoba između kapitala i rada.

Iako u analiziranim konceptima korporacije nema teorijski uvjerljivih opravdanja zašto bi se kontrolna prava i rezidualni zahtjevi ostavili samo dioničarima, mora se priznati da nijedan od koncepata korporacije ne pruža dovoljno argumenata da se ti isti atributi pripišu samo radnicima.

Iz ovdje parcijalno izloženih ideja što su ih neki autori u ovome zborniku izrekli, vidljivo je da je riječ o vrlo izazovnim tezama i stajalištima koja zavrjeđuju daljnja teorijska promišljanja. Utoliko tiskanje ovoga zbornika radova valja pozdraviti, ali se i nadati da će prilozi u njemu potaći i druge autore na dublje promišljanje tih tema. Jer one zasigurno nisu posve apsolvirane, a eventualnim skorim ulaskom Hrvatske u Europsku uniju postat će još aktualnijima.

Zoran Malenica

HRVATSKI IDENTITET U EUROPSKOJ UNIJI

Stjepan Baloban (ur.)

Zagreb: Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve; Glas Koncila, 2003., 240 str.

Knjiga *Hrvatski identitet u Europskoj uniji* zbirka je niza autorskih priloga nastalih kao rezultat rasprava na tematskim tribinama, uokvirenim u tematski ciklus tzv. «socijalnih tribina» Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK. Posebnost knjige jest u činjenici da je ona jedan od prvih doprinosa stručnim raspravama o

pitanju hrvatskog identiteta u kontekstu europskih integracija, a možda je još značajnije to što je potencijalno jedan od mogućih uvoda za eventualne buduće pokušaje «nastavaka» daljnjih rasprava, pogotovo što je sadržajem i metodologijom autorskih rasprava strukturirana na stručnoj i znanstvenoj osnovi, te kao takva nadilazi okvire dosadašnjih pristupa ovoj problematici i pripadajućih im empirijskih generalizacija. U njoj autori u različitom stilu - od publicistički jednostavnog načina obrade teme i popularnog pristupa u formi esejističkog stila, pa do znanstveno fundiranih pristupa - pokušavaju promišljati složenu problematiku odnosa identiteta i integracija, koja se hrvatskom društvu nameće poput kategoričkog imperativa hrvatske političke i društvene budućnosti. Od iznimno aktualnih naslova, posebno je zanimljivo izdvojiti devet autorskih radova koji su, unatoč heterogenosti sadržaja i pristupa te metodologiji izrade članaka, tematski i konceptualno ukomponirani u koherentnu cjelinu.

Stjepan Baloban u *Predgovoru* knjizi, kao uvodnoj raspravi, ocrtava okvire i granice tematskog diskursa odnosno «otvorenog dijaloga» unutar kojega će se voditi rasprava devetero autora. Baloban napominje da «pitanje nacionalnog identiteta postaje još važnije nakon što je Hrvatska u veljači 2003. predala zahtjev za članstvo u EU», te nastavlja s konstatacijom da «rasprava o identitetu kao takvom i o nacionalnom identitetu postaje posebno važnom u odnosu na europske integracije i proces globalizacije». Konstatiranjem imperativa čuvanja vlastitog identiteta, dalje navodi da je «u procesu europskih integracija ... na osnovi kulture, tradicije i religije potrebno razvijati hrvatski identitet unutar Hrvatske kako bismo u susretu s drugim kulturama, narodima i društvenim uređenjima mogli sačuvati svoju specifičnost i 'ne izgubiti se' u budućnosti u EU». Autor nastavlja s tvrdnjom da je nemoguće obraniti se od modernizacije, već «naprotiv, jedino prihvaća-

njem modernog na taj način da ga stavimo u službu nacije, ljudi će moći stvoriti kulturu koja će biti njihova vlastita i istinska baština, poput nekog društvenog pamćenja, koje će moći biti stvaralačko u oblikovanju nacionalne osobnosti pojedinih naroda». O modalitetima ulaska Hrvatske u EU svoje je stavove očitovao i Sveti Otac prigodom trećeg pohoda Hrvatskoj (05. lipnja 2003. godine), te je pozvao hrvatske političare da budu aktivniji u priključivanju Hrvatske EU.

Ivan Rogić u prilogu *Hrvatski nacionalni identitet i društvene elite* svoju raspravu temelji na konceptualno-pojmovnoj analizi. Zadani su elementi za definiranje pojmovnog koncepta identiteta, iskristalizirani opseg i sadržaj pojma *identiteta*, s posebnim usredotočenjem na analizu sintagme *hrvatski nacionalni identitet*. S te se razine prelazi na središnju temu: pitanje utjecaja hrvatskih društvenih elita na formiranje hrvatskoga nacionalnog identiteta. U tom kontekstu autor povlači komparativno-povijesne paralele i konstatira kako se «nacija konstituira i kao subjekt modernizacije». Segmenti modernizacijskog procesa (industrijalizacija, urbanizacija, itd.) su ujedno agensi kreiranja nacije kao subjekta modernizacije. Posebna uloga u tome pripada nacionalnim društvenim elitama čija evolucija dijeli sudbinu hrvatske modernizacije, a što je korespondentno autorovom misli stavljanja koncepta nacije u modernizacijski kontekst.

Franjo Emanuel Hoško u prilogu *Utjecaj crkvenih elita na nacionalni identitet*, pišući o suodnosu elita i nacionalnog identiteta, naglašava društvenu ulogu Crkve kao važnog čimbenika u izgradnji nacionalnog identiteta, tj. Crkve kao institucije koja participira u izgradnji modernoga hrvatskog društva. Osim tradicionalno-povijesnog utjecaja visokih crkvenih struktura na povijesnu izgradnju hrvatskoga nacionalnog i kulturnog identiteta, autor posebnu ulogu Crkve vidi u izgradnji modernoga nacio-

nalnog identiteta u suvremenim društvenim uvjetima. Jednako važno tradicionalnoj, tj. povijesno-konstitutivnoj funkciji Crkve, jest i funkcija Crkve u izgradnji nacionalnog identiteta u suvremenom društvenom kontekstu i modernom hrvatskom društvu. Crkva je i danas zadržala ulogu čuvarice hrvatskoga nacionalnog identiteta, «i to tako što ih ona ... utvrđuje novim doprinosima ...». Upravo ti «novi doprinosi» Crkve u izgradnji identiteta očituju se u «ulozi crkvenih elita, razapetih između tradicionalnosti i modernizacijskih procesa u izgradnji nacionalnog identiteta» i to prema onome što je kompatibilno stvarnim potrebama suvremenoga hrvatskog društva.

Marija Pejčinović Burić autorica je priloga *Treba li se odreći hrvatskog identiteta zbog ulaska u EU?* Ovaj autorski prilog je, uvjetno rečeno, paradigmatički sažetak odnosno sukus temeljne ideje koja se provlači kroz sadržaj knjige. U njemu se problematizira središnja tema knjige, koja je definirana kao «gubitak ili ne nacionalnog identiteta Hrvatske u procesu njezina približavanja EU». Odmah na početku autorica konstatira da je ideja europskog ujedinjenja stara ideja, te da ima svoju povijesnu dimenziju u utopističkim filozofskim promišljanjima brojnih mislioca. Međutim, unatoč brojnim nastojanjima, prvi ozbiljni pokušaj realizacije tih ideja autorica vidi tek u djelu mislioca R. Schumana, kojeg izdvaja kao osobu koja je iznimno doprinijela stvaranju ideje ujedinjene Europe; njegove bi misli, po simboličkom značenju, mogle posve legitimno prožimati preambule temeljnih dokumenata Europske unije. Schuman govori o «izazovima, identitetu, i razlozima ujedinjenja» ili, rečeno Schumanovim riječima kojima se objašnjava temeljna ideja-vodilja stvaranja Europske unije, «Europa se neće stvoriti u jednome danu i bez proturječnosti ... Ne radi se o spajanju država, o stvaranju jedne superdržave. Europske države imaju svoju povijesnu stvarnost; bilo bi psihološki nemo-

guće učiniti da nestanu ...». Autorica konstatira da «pridruživanje Europi donosi novim članicama i simboličko značenje uključivanja u europsku obitelj naroda, a upravo je toj obitelji Hrvatska oduvijek i pripadala». Stoga autorica zaključuje raspravu mislju da «približavanje EU nije neprijatelj našeg identiteta i suvereniteta, nego mogućnost da naše vrijednosti, duhovne i materijalne, očuvamo i dalje gradimo i učvršćujemo upravo u sklopu prostora kojima povijesno i pripadamo, a to je – Europa».

Marijan Šunjić autor je priloga *Sačuvati hrvatski nacionalni identitet*. Kao središnju temu i ključne pojmove rasprave autor ističe *nacionalni identitet, Europa i EU*. Kao odgovor na pitanje «treba li se hrvatski narod odreći svog identiteta», autor inverzivno postavlja protuupit «kako sačuvati svoj identitet (a to znači opstanak)?» U poglavlju o karakteru EU autor postavlja temeljno pitanje konačnog cilja, a to je - o kakvoj je to Europi riječ? Je li Europa «geografski pojam, politički ili gospodarski pojam, kulturni ili duhovni pojam», te je li to buduća «političko-gospodarska zajednica bazirana na spomenutom duhovnom i povijesnom zajedništvu, ili pak na čisto gospodarskim interesima i profitu?» Autor zaključuje da nije upitno treba li sačuvati hrvatski nacionalni identitet, već da je potrebno naći način kako ga sačuvati.

Alica Wertheimer-Baletić u prilogu *Sastavnice demografske bilance Hrvatske prema popisu stanovništva 2001. godine* analizira bitne demografske promjene koje su nastale u ukupnom kretanju stanovništva tijekom razdoblja od 1991. do 2001., te konstatira da su demografske tendencije iz proteklog desetljeća izraz dugotrajnih, gotovo stoljetnih tendencija u pogledu strukturnih sastavnica stanovništva, koje su već 1991. jasno došle do izražaja. Podaci popisa stanovništva iz 2001. samo su pokazatelj nastavka negativnih depopulacijskih trendova i potvrda ukupnih nepovoljnih de-

mografskih procesa, dodatno obilježenih utjecajem rata i njegovim posljedicama. Ratne posljedice su generator ubrzanja svih negativnih demografskih procesa, uvjetujući i nove negativne depopulacijske i migracijske trendove, koji su zajedničkim djelovanjem rezultirali procesom smanjenja ukupnog broja stanovnika. Takvo stanje ima izrazito nepovoljan društveni i gospodarski efekt, te će se nužno nepovoljno reflektirati i na daljnji demografski, gospodarski i socijalni razvoj Hrvatske.

Vladimir Paar u svome prilogu *Hrvatska pred obrazovnim slomom?* konstatira da će znanju i obrazovanju pripasti središnja uloga u globalizacijskom svijetu 21. stoljeća. Unutar trenda rasta značenja znanja i obrazovanja, obrazovna reforma postaje jednim od ključnih pitanja i neizostavnih uvjeta razvoja svakoga društva. U kreiranju koncepta društvenog razvoja uspoređuju se trendovi podizanja kakvoće europskog i američkog školskog sustava, te se posebna pozornost posvećuje analizi civilnih inicijativa za razvoj školskog sustava. U skladu s najnovijim trendovima u EU i SAD, ne treba raspoložive potencijale disperzirati na promjenu sustava, već ih treba aktivirati unutar postojećeg sustava i usmjeriti ih prema povećanju kakvoće istog sustava. Stoga autor zagovara «dominantno unutaraju reformu hrvatske škole».

U završnom dijelu knjige, Mate Babić se u prilogu *Hrvatsko nacionalno bogatstvo: rasprodati ili upravljati?* zadržava na pitanju *hrvatskoga nacionalnog bogatstva* kao središnjoj temi. Autor naglašava posljedice prihvaćanja ideje da će se privatizacijom svega, postići efikasnost hrvatske privrede, tj. «podleglo se iluziji da će se samom promjenom oblika vlasništva riješiti problemi neefikasnosti hrvatske privrede». Rezultat toga je da su se «vlade bavile rasprodajom državne imovine, a ne njezinim upravljanjem» i zato je najveća pogreška procesa tranzicije socijalističkih privreda u

tržišne bilo uvjerenje da je za povećavanje efikasnosti privrede važna transformacija vlasništva, a ne upravljanja. Prema autoru, rezultat toga je bilo opadanje životnog standarda, loši demografski trendovi, raslojavanje društva, velik porast nezaposlenosti, zaduženosti i neizvjesnosti, te posebno porast korupcije, a ne porast blagostanja ukupnog stanovništva. Korupcija je rezultirala rasprodajom državne imovine, raslojavanjem društva, te stvaranjem podjele na siromašnu manjinu i bogatu većinu.

Vladimir Dugalić bavi se temom *Nacionalno bogatstvo: opće dobro svih građana ili prigoda za bogaćenje pojedinaca?* U problematiziranju nacionalnog bogatstva autor se fokusira na temu proučavanja «nacionalnog bogatstva kao općeg dobra građana» i posebno «skrbi i odgovornosti za nacionalno bogatstvo». On navodi da, pored države, važnu ulogu u očuvanju i zaštiti nacionalnog bogatstva i općeg dobra moraju preuzeti i građani, te da se u tom pogledu «država nalazi u podređenom (supsidijarnom) položaju prema društvu jer čovjekova se društvenost ne iscrpljuje u državi, nego se ostvaruje u raznim grupama između pojedinaca i države». Stoga autor apelira na potrebu izgradnje institucije civilnog društva koja će snažnije razvijati društvenu svijest o odgovornosti za opće dobro, i koje će utjecati na javno mnijenje. Posebno je nužno izgrađivati svijest o društvenoj solidarnosti koja podrazumijeva zalaganje za ideal društvene harmonije odnosno pravedniji društveni poredak, u kojemu bi se socijalne tenzije lakše amortizirale a konflikti neutralizirali.

Marijana Petir autorica je teksta *Hrvatsko nacionalno bogatstvo: rasprodati ili pretvoriti u zajedničko dobro*. Ona isključuje koncepciju društvenog razvoja utemeljenu na rasprodaji nacionalnog dobra. Kroz prizmu *socijalnog nauka Crkve* poziva se na sintagmu «strukture grijeha», te istu ističe kao svojevrsnog pokretača kristaliziranja druš-

tvne svijesti o nepravilnostima u pretvorbi i privatizaciji subjekata nacionalnog bogatstva tijekom 90-ih. U formi sažetih misli prezentirani su rezultati istraživanja tematskog kompleksa korupcije, pretvorbe, privatizacije i njihovih strukturalnih pogrešaka, s naglaskom na rezultate istraživanja javnog mnijenja u pogledu recepcije i stavova građana o nepravilnostima pretvorbe i privatizacije, a koje su provedene upravo uz potporu državnih institucija, «producirajući politički klijentelizam i podupirući korupcionašku korporacijsku kulturu i kodeks ponašanja.»

U autorskom bloku o gospodarenju nacionalnim bogatstvom i pretvorbeno-privatizacijskim nepravilnostima naglašen je imperativ izgradnje institucija zakonodavstva u zaštiti nacionalnoga gospodarstva, odnosno funkcioniranja institucija pravne države kao neizostavnog uvjeta svakoga daljnega racionalnog postupka gospodarenja nacionalnim bogatstvima, ali i koncept održivog razvoja, odnosno gospodarskog razvoja zasnovanoga na principima zaštite okoliša, te iskorištavanjem komparativnih prednosti našega gospodarstva, «jer u globalnoj utrci možemo uspjeti jedino ako se sačuva posebnost».

Josip Prgomet

THE ECONOMICS OF SOCIAL POLICY

Peter G. Rosner

Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA:
Edward Elgar, 2003., 356 str.

U posljednjih nekoliko godina u svijetu je izrazito poraslo zanimanje i za probleme siromaštva, nejednakosti i socijalne isklju-

čenosti, mirovinskog i zdravstvenog osiguranja, ali i za učinkovitost (relativno) velikih sredstava koja se izdvajaju za raznovrsne oblike socijalnih programa. U većini zemalja izdvajaju se velika sredstva, koja često ne dolaze do najviše ugroženih skupina. Postojeći su problemi pojačani i starenjem stanovništva te globalizacijom gospodarstva, tako da se neka prava u sustavu socijalne skrbi ukidaju, ili su barem znatno strožiji uvjeti njihova korištenja.

Usprkos složenoj problematici (ili možda baš zbog te složenosti) i velikom broju radova koji razmatraju pojedine dijelove socijalne politike, u znanstvenim razmatranjima već duži niz godina nedostaje udžbenik koji bi s ekonomskog stanovišta istražio probleme socijalne politike u cjelini. Izdavač Edward Elgar nedavno je objavio knjigu *The Economics of Social Policy* (Ekonomika socijalne politike) autora Petera Rosnera. Autor je profesor na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Beču i na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti. Na temelju svojih predavanja u ovoj je knjizi pripremio vrlo uspješan pregled iz raznih područja socijalne politike. Knjiga se sastoji od osam poglavlja, a u ovom prikazu osvrnuti ćemo se ukratko na najvažnija obilježja pojedinih dionica u njoj.

U *Predgovoru* knjige Rosner pojašnjava što ga je navelo na izlaganje problematike zdravstva, mirovina, nezaposlenosti i tržišta rada, pomoći obiteljima i siromaštvu. Autor upozorava da to nije štivo za *početnike* u javnim financijama, pa prije čitanja njegove knjige potrebno se dobro upoznati s problematikom javnih financija, makro- i mikroekonomike. Iako se u ovoj knjizi ponajviše iznose austrijska i njemačka iskustva, isto tako ima i velik broj usporedbi sustava mnogih zemalja, pogotovo iz Europske unije i Sjeverne Amerike.

U uvodnom se poglavlju objašnjava opseg socijalne politike koja je postala važan predmet razmatranja suvremenih ekonom-